

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XII, св. 1—2.

БЕОГРАД, 1962.

САДРЖАЈ

	Страна
1. М. Стевановић: Рекција глагола и облици њихове допуне	1—11.
2. А. Пецо: Акцент именица женскога рода типа <i>глава, вила</i>	12—24.
3. Биљана Шљивић - Шимшић: О неким искуствима из рада са француским студентима	25—34.
4. Олга Ристић: <i>Гаснути (гаснути се) : гасити (гасити се)</i>	35—40.
5. Егон Фекете: О семантичкој диференцијацији облика <i>загри- зен и загризен</i>	41—46.
6. Славко Вукомановић: <i>У Речки или у Речкој?</i>	47—49.
7. Владимир Гудков: Бранислав Грујић и Никола Шубин: Речник руско-српскохрватски и српскохрватско-руски	50—56.
8. Језичке поуке	57—63.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник дописник др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

—Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА
БЕОГРАД

Слог: Издавачке установе „Научно дело“, Београд, Вука Караџића бр. 5.
Штампа: Графичко предузеће „Радиша Тимотић“ Обилићев Венац бр. 5

О НЕКИМ ИСКУСТВИМА ИЗ РАДА СА ФРАНЦУСКИМ СТУДЕНТИМА

На страницама овога часописа било је последњих година у два маха речи о лекторатима српскохрватског језика у Француској. Др Михаило Павловић је у својој прилогу *Настава српскохрватског језика у Француској* (НЈ књ. X н. с., св. 1—2, стр. 44—54) дао историјат ове наставе, пратећи је кроз све њене етапе, од зачетака до 1960. године. Бранко Јелић, садашњи лектор у Екс ан Провансу посвећује кратку белешку *Девети лекторат српскохрватског језика у Француској* (НЈ књ. XI н. с., св. 3—4, стр. 120) оснивању најновијег нашег лектората у Француској при Институту за славистичке студије у Ексу.

У овој прилози биће такође речи о настави српскохрватског језика у Француској, али посматраној са једног другог аспекта. Оставивши по страни предратни период када се та настава у Француској обављала без организованог учешћа југословенских стручњака, ја ћу се задржати на проблемима наставе српскохрватског језика на француским универзитетима у послератном периоду.

Када се узме у обзир да су први наши лектори после II светског рата отпутовали у Француску већ пре готово десет година, да је, затим, од тога времена број наших лектората у Француској порастао од три (колико их је било пре рата) на девет¹, и, најзад, да се лектори смењују сваке две године — онда мора, у најмању руку, да нас изненади чињеница да ни један од двадесетак наших стручњака који су радили у Француској на лек-

¹ Данас у Француској постоје лекторати српскохрватског језика у Паризу (2), Стразбуру, Лиону, Бордоу, Клермон-Ферану, Дижону, Рену и Екс ан Провансу.

торским пословима није досада покушао да говори о својим искуствима из рада са студентима.

Тако и поред десетогодишње послератне традиције учења и наставе српскохрватског језика на француским универзитетима и после искуства толиких наших лектора — ми још ни данас немамо чак ни уједначеног плана и програма наставе на лекторатима у иностранству, ни проверених и утврђених метода рада са студентима Французима, ни добрих текстова, а да и не говорим о приручницима или уџбеницима српскохрватског језика за Французе, чија неопходност постаје све евидентнија. Отуда сваки нови лектор отпочиње читав посао од почетка. Сукобљавајући се са истим проблемима са којима су се сукобљавали и његови претходници, он прилично лута, принуђен је да изналази своја решења и при томе прави исте грешке као и они пре њега. Сем тога он тражи и одабира текстове на којима ће радити, сам ствара свој програм рада и изграђује свој метод много дуже и са далеко више муке но што би било потребно да је у томе правцу било шта учињено².

Постоји наравно читав сплет разлога зашто је ситуација оваква. Један од њих лежи, чини ми се, у чињеници да је међу стручњацима који су обављали дужност лектора српскохрватског језика у Француској било, на жалост, најмање стручњака лингвиста, оних, дакле, којима је струка наш или француски језик. Не улазећи сада у питање да ли је то оправдано или не и у коликој мери је оправдано, хтела бих само да истакнем једно мишљење са којим, мислим, неће бити тешко сложити се. Било би, наиме, апсурдно и чак неправедно очекивати од песника, теоретичара књижевности или историчара, заокупљеног проблемима своје струке, да се, по доласку са лекторске дужности позабави питањима наставе српскохрватског језика у Француској или приђе састављању уџбеника нашег језика за француске студенте, ма колики да је био његов успех у лекторском послу. Отуда су искуства

² При томе треба имати у виду да су у страним земљама ретки лекторати на којима постоје професори квалификовани да воде наставу српскохрватског језика. Отуда је у највећем броју случајева лектор одговоран за целокупну наставу. Поред вежбања он држи и часове теорије, често се од њега траже и историјска објашњења језичких појава; дужан је да обезбеди часове из југословенске књижевности и културе, понегде чак и географије и историје итд. што лекторски рад чини веома озбиљним и одговорним.

бар половине досадашњих наших лектора у Француској остајала у неку руку стерилна и некорисна за њихове наследнике и настављаче, као и за рад наших лектората у Француској.

Ми, међутим, који смо као стручњаци лингвисти радили на дужностима лектора у Француској, не би требало да у овој чињеници тражимо оправдања за себе. Нама није дозвољено да останемо равнодушни када је реч о настави нашег језика у Француској, и не само у њој него у иностранству уопште. Наша је дужност и обавеза да на основу сопствених искустава пружимо практичну помоћ и нашим будућим колегама и студентима који ће студирати наш језик.

Када ово говорим, пре свега мислим да је потребно што пре кренути са мртве тачке питање о једнообразном плану и програму наставе српскохрватског језика на француским универзитетима. Сем тога, потребно је попунити празнину која постоји услед недостатка приручника и уџбеника српскохрватског језика намењених страним студентима. При томе сам свесна тешкоћа на које такав рад неминовно мора да наиђе. Тих тешкоћа свесни су и сви они који су, у земљи или иностранству, у пракси осетили шта значи предавати наш језик странцима. Не треба очекивати да ће први резултати бити задовољавајући. Многи народи са дужом традицијом још нису достигли савршенство у овоме погледу. Али чини ми се да је битно почети тај посао а временом ће и резултати бити све бољи и бољи.

* * *

Први, дакле, проблем са којим се сукобљава лектор почетник јесте недостатак приручника који би му служио као основа у раду. Од неколико постојећих уџбеника српскохрватског језика намењених странцима већина подсећају на приручнике за туристе и трговачке путнике и неподесни су за озбиљан рад. Свега два су, од оних који су мени познати, писана са озбиљним интенцијама и на солидној научној основи. То су, пре свега, позната *Грамаџика српскохрватског језика* француских аутора Мејеа и Вајана³ и врло успела, јасна и корисна књижица *Српскохрватска њочешница* америчког професора Лорда⁴. Међутим, ни ова два

³ A. Meillet et A. Vaillant, *Grammaire de la langue serbo-croate*, Paris 1924.

⁴ Albert Bates Lord, *Beginning serbocroatian*, Mouton & Co., The Hague 1958.

углавном добра уџбеника у садашњој ситуације не могу бити довољна нити искоришћена у правој мери. *Граматиџка српскохрватскога језика* Мејеа и Вајана исувише је тешка и озбиљна за рад са почетницима. Без добрих текстова, одабраних или сачињених тако да одговарају обради појединих граматичких јединица, ова граматиџка за студенте почетнике остаје изван њиховога домета, исувише теоријска и апстрактна да би из ње отпочели учење нашег језика.

Лордова *Почетница*, међутим, чија концепција и обим (22 лекције, неколико одабраних страница из „Шуме Стриборове“ Иване Брлић-Мажуранић и речник) углавном одговарају намени и наслову књиге, — писана је на енглеском језику и саображена граматичкој структури и терминологији енглеског језика. Стога она може да послужи једино лектору (лично) као добар методски руководиџац.

Најзад, истини за вољу треба рећи да је један од лектора који су били у Француској, С. Ласић, покушао да направи један приручник за рад српскохрватских лектората у Француској. Међутим, изузев текстова одабраних из дела наших писаца — на којима се могло радити тек са врло одмаклим студентима, — остали текстови у овом приручнику деловали су врло патријархално-анахронично, фолклорно у рђавом смислу ове речи, те је већина лектора у раду са почетницима ипак тражила помоћ на другој страни. Сем тога, у овом приручнику граматичке јединице биле су само назначене на почетку сваке лекције, значи — представљале су само упутство лектору, али при томе није вођено рачуна о реалним временским могућностима које пружа један час. Наиме, дешавало се да би само за обраду једног дела граматичке јединице једне лекције била потребна и два цела часа. Па ипак, мислим, С. Ласићу треба одати признање да је једини са југословенске стране који је досада учинио нешто што би имало за циљ унапређење наставе српскохрватског језика у Француској.

Мене пак овде највише интересују питања наставе граматике нашег савременог језика. Први проблем који се ту јавља, нарочито у раду са почетницима, јесте проблем писања наших речи у вези са фонетским изменама српскохрватских гласова, а с тим у вези и проблем сналажења на тексту. Обично се сматра да фонетика нашег језика није тешка и уз кратко констатовање да се код нас „пише као што се говори“, јер за сваки глас постоји

само један знак, одмах се прелази на изучавање морфологије, а касније и синтаксе нашег језика. Међутим, чини ми се да на основу личног искуства могу да кажем да је врло важно баш у уводним предавањима обрадити са студентима странцима најважније гласовне промене у српскохрватском, оне које су најуже везане са нашим правописом, изговором и морфологијом нашег језика. Ово је важно из више разлога. Пре свега, већ у најобичнијем тексту, при диктату, или у првим разговорима, студенти ће наићи на тешкоће у речима као: *ученици*, *ђаци*, *оца*, *добар* (дан) према *добро* (јутро или вече), *низак* према *ниска*, *сво* према *свола*, *бео* према *бели*, *црн* и *црњи*, *учиши* и *учбеник*, *српски* према *Србин*, *јод* и *јојисаји*, *лиси* и *лише*, *јазиси* и *јажња* итд., итд. Те тешкоће бивају различите природе. Или је немогуће наћи реч у речнику (јер се, нпр., значење *ученици* тражи под речју *учениц*), или се греша у диктату (према *учиши* пише се *учбеник*, према *низак* и *ниска*), или студенти нису у стању да у речима као *црњи*, *јажљив* и сл. препознају бар основно њихово значење иако су им познате речи истога корена, тј. *црн*, *јазиси* или *јажња* и сл.

Сем тога све гласовне промене јављају се готово у свим морфолошким категоријама и потребне су за разумевање ових категорија. Најзад, чињеница је да је српскохрватски језик готово свим студентима у Француској споредни предмет и да они почињу учити српскохрватски пошто су већ савладали бар основе руског језика. Отуда је, на пример, питање једначења сугласника, које се у руском језику махом не огледа у писму, такође потребно рашистити и у вези са руским језиком.

Због свега овога мислим, дакле, да је боље задржати се детаљно на питањима фонетике већ у самом почетку, јер на тај начин наставник припреми солидну основу код својих студената за каснији рад на методским јединицама из морфологије и нема потребе да се стално брђа и сваком приликом поново објашњава поједине гласовне промене (нпр., промену *л* у *о* у деклинацији м. р. па у компарзиву *придева*; јотовања у компарзиву и грађењу речи итд.).

Други проблем јесте питање презента *ја сам*, *ти си*, *он је* итд. Када је реч о овоме глаголу и овим облицима, мислим да податак да презент *ја сам*, *ти си* итд. није од глагола *бити* већ

од *јесам*, који се у модерном језику очувао само у томе облику, — треба оставити за испите из историјске граматике српскохрватског језика, само за оне студенте којима је српскохрватски језик главна струка. Јер тумачењем презента *ја сам, ти си* итд. на овакав начин ствара се само непотребна конфузија, поготово кад се узме у обзир да и у француском језику према инфинитиву *être* стоји презент *je suis, tu es, il est* итд., а исто је тако и у енглеском (инф. *to be*; през. *I am, you are, he is . . .*) или у немачком (*sein : ich bin, du bist, er ist . . .*), да поменем неколико од тзв. „великих“ језика који се уче у целом свету.

Ја знам да постоји и противразлог овде изложеном схватању — тј. да се презентом глагола *бићи* називају облици *будем, будеш, буде* итд. те да тај назив не може припадати и облицима *ја сам, ти си* итд. Међутим, овакав противразлог са становишта модерног језика, неодржив је и формалистички. За нас једино мерило у оваквим случајевима може бити значење. Према инфинитиву *бићи*, тј. „постојати, егзистирати“ значење презента имају — о томе је чудно уопште говорити — једино облици *ја јесам* одн. *сам, ти јеси* одн. *си, он јесте* одн. *је* итд., а никако облици *ја будем, ти будеш* и др., који — штавише — овако сами за себе у модерном српскохрватском језику више ништа и не значе.

Зато мислим да је једино исправно у настави модерног српскохрватског језика, а нарочито када је она намењена странцима, облике *ја сам, ти си* и др. тумачити као презент од глагола *бићи*. Облике *будем* итд. треба предавати у склопу футура II (одн. погодбених конструкција типа „ако буде кише“), уз евентуално објашњење њиховог порекла, али с напоменом да је данас њихова функција и њихово значење потпуно измењено. Они се могу споменути и у вези с оптативном конструкцијом типа „нека буде“, која и у другим језицима захтева друкчије облике него што је право садашње време глагола *бићи*.

Кад је реч о морфологији именица, не треба страховати од тога да се све деклинације обраде сукцесивно, у кратком временском размаку. Ако је реч о уџбенику — рецимо у размаку од једне до две лекције. Овоме мишљењу опире се изванредан број наставника који предају наш језик странцима и са којима сам имала прилике да разговарам о овим питањима. Међутим, њихов главни разлог — да је немогуће да странац одједном схвати све

наше падеже — заснива се на погрешном мишљењу да је учење облика у вези са схватањем њихових значења. Разумљиво је да пет или шест лекција није довољно да се странцу објасне чак ни најглавнија значења нашег падежног система. За то, изгледа, није довољно ни 20 и више лекција. Али да би се постигло сналажење на тексту и да би се касније прешло на тумачење појединих падежних значења, потребно је да страни студент прво добро савлада о б л и к е. Најбољи начин за то јесте да му сви они, готово истовремено, буду пред очима, како би што лакше и брже уочио разлике међу деклинацијама и њиховим варијантама.

У настави о синтакси падежа чини ми се да не треба ићи класичним путем, тј. тумачити сва значења сваког појединог падежа за себе. Боље је и корисније — мада не и лакше за наставника! — у раду са страним студентима синтаксу падежа обрадити тако, што би се падежи без предлога класификовали *по значењу* (нпр., значење објекта, посесивно, временско итд.) а падежис предлозима *по системима значења* (нпр., систем месних значења, временских, узрочних и др.). На тај се начин, с једне стране, избегава неко година да се за више падежа да на изглед иста дефиниција, која за оне који наш језик тек уче не казује ништа прецизно, а, с друге стране, тако је могуће јасније подвући међусобни однос наших падежа и њихове различите нијансе у оквиру једног значења или система значења.

Свакако најкомпикованије јесте питање глагола. Српскохрватски глаголски систем, као уосталом и у свим словенским језицима, са својим проблемом вида представља по правилу велику препреку за све стране студенте, ако не увек у теорији а оно свакад у пракси, нарочито ако им се није пружила прилика да бар извесно време проведу у некој од словенских земаља. Но то не значи, наравно, да треба а priori дићи руке од објашњавања системе нашег глаголског вида.

Засада је општеприхваћено тумачење, које налазимо у готово свим уџбеницима словенских језика намењеним странцима, да се перфективни глаголи употребљавају онда када говорно лице има пред очима резултат радње, када наине радњу види као већ готову, извршену, а имперфективни када тај моменат за говорно лице није од значаја, када се радња износи као да је у току, у процесу. Међутим ово тумачење сувице је опште, апстрактно

и теоријско да би у практичном раду могло бити од користи. Стога се у раду на вежбама, на текстовима, у разговору оно — модификовано од случаја до случаја — мора објашњавати на сваком конкретном примеру.

Други проблем у практичном раду у вези са видом лежи у чињеници да перфективни глаголи, иако имају облик презента, не могу да се употребе у правом, индикативном презенту. И после вишегодишњег учења нашег језика странац ће вам рећи: „Ја купим чарапе“ у моменту када *купује* чарапе, или: „Ево сад завршим“ ако *завршава* задатак. Наравно, ако га опоменете он ће одмах схватити где је погрешно и у чему је грешка, те ће је исправити. Због тога и подвлачим важност сталног инсистирања на видским нијансама сваког појединог глагола и на стрпљивом и детаљном објашњавању низа различитих примера.

У вези са морфологијом глагола највећи проблем представљају облици презента. Данас се углавном истиче чињеница да странци морају наше глаголе учити на тај начин што поред инфинитива за сваки глагол морају памтити и прво лице презента. Наших нормативних осам глаголских врста странцу почетнику ништа не могу помоћи. Оне му не омогућују да, знајући инфинитив, одреди облике презента или обрнуто, да и не говоримо о низу неправилних глагола који у ових осам врста и не улазе. Шта може да учини човек коме српскохрватски није матерњи језик ако му се дају инфинитиви: *тресити, њасити*, а њему су потребни облици презента, или ако треба да нађе значење глагола *устанем, идем, држим*, које је у речнику дато само уз облик инфинитива тих глагола? Значи да је неопходно, бар прве године, учити везано облике инфинитива и презента, и то првог лица једнине, сваког глагола. На основу првог лица презента могу се сви глаголи нашег језика сврстати у свега три типа презента.

Првоме типу презента припадају сви глаголи који се у првом лицу једнине свршавају на *-ам* (*читам, читаш . . . , певам, певаш . . .*); они у трећем лицу множине имају завршетак *-ају* (*читају, певају*). Другоме типу припадају глаголи чије се прво лице презента завршава на *-им* (*видим, видиш . . . , држим, држиш . . . , купим, купиш . . .*) а у 3. л. множине имају завршетак *-е* (*виде, држе, купе*). Најзад, трећем типу припадају глаголи чије се прво лице презента завршава на *-ем* (*тресем, паднем, орем, и др.*);

у 3. л. множине они се завршавају на -у (тресу, падну, ору). Овде треба споменути и варијанту *-j-ем/-j-у*, за разлику од акустички сличних облика првог типа (*куџују*: *чиџају*).

Једини изузеци од овако класификованих презентских типова јесу: 1. презент глагола *биџи*; 2. прво лице једнине глагола *моџи* — *могу*, док остала лица иду правилно по типу 3 — *можеш*, *може* . . . *могу*; и 3. прво лице једнине и треће лице множине глагола *хиџи* — *хоџу* и *хоџе*, према остала четири лица која имају облике по трећем типу, као и глагол *моџи* (*хоџеш*, *хоџе* итд.).

Поред презента, на првој години би требало унети у наставу само још прошло и будуће време, као времена која се претежно јављају у говорном језику, уз објашњење да поред ових постоје и друга времена, аорист, имперфекат и плусквамперфекат, чија је употреба у модерном језику ограничена и чија се значења углавном могу исказати перфектом уз различите временске одредбе. Наравно, уколико се у тексту наиђе на неки облик ових времена, треба на њ скренути пажњу студената и објаснити им зашто је он ту употребљен. Тиме ће они добити извесне представе о употреби и ових времена, али ће она бити детаљно обрађивана тек у другој години студија.

Предбудуће време или футур II, које се употребљава у модалној служби, треба обрадити у вези са кондиционалом⁵.

Најзад, једно принципско питање је и питање терминологије која се употребљава у настави српскохрватског језика у Француској, и која би евентуално била спроведена у једном уџбенику српскохрватског језика намењеном француским студентима. Јер ако оно што је за нас *аџрибуџи* Французи називају *еџиџеџом*, а оно што је за Французе *џрисвојни џридев* за нас је *џрисвојна заменица*, или оно што је за њих *аџрибуџи* за нас је *именски део џредикаџа* — да споменем само оно што ми је прво сада на уму, — онда је неопходно потребно пре свега да сваки лектор буде веома опрезан при бирању термина у својим објашњењима, а затим да се нађе најбољи и најлогичнији пут да се наша терминологија и, ако се тако може рећи, наш граматички начин мишљења саобразе француској терминологији и њиховом граматичком начину миш-

⁵ Питање кондиционала и потенцијала и њихове обраде у вези са француским кондиционалом исувише је сложено да би се могло исцрпсти у напису ове врсте, те о томе за сада не бих говорила.

љења. Ово важи, нпр., за *conditionnel* и *попоницијал*; затим хоће ли се наше *прошло време* звати *passé composé* или *parfait* (термин одговара нашем термину *перфект*) и с тим у вези какав ћемо назив дати радном глаголском придеву, јер „*adverbe actif verbal*“ на француском језику ништа не значи? То неће бити ни *participe en* — *I* како га, за старословенски прилично срећно, назива Вајан; а ако бисмо се одлучили за *participe passé* — који бисмо термин нашици за *прилог времена прошлог*? Са гледишта терминологије врло је важна и категорија заменица. Већина наших придевских заменица код Француза су придеви а не заменице, и стога буквални превод нашег термина, *les pronoms-adjectifs* у свести студената не буди никакве асоцијације.

Покушала сам овде да поменем само неколико, и то крупнијих, проблема на које сам наишла у току свога двогодишњег рада у Француској. Тиме сам желела само да скренем пажњу на једно релативно ново поље рада, сматрајући да је неопходо што пре и што озбиљније прићи његовој обради. То од нас захтева наша култура и наш углед у свету који сваким даном све више расте.

Биљана Шљивић-Шимшић